

LA VULNERACIÓ DELS DRETS HUMANOS DE LES PRESES A ESPANYA

Actualment, 3.468 dones a Espanya estan privades de llibertat complint penes de presó. Aquesta xifra representa un 7,3% del total de la població penitenciària que és de 47.374 persones. Aquest percentatge de dones preses s'estableix com el rècord d'empresonament en Europa occidental on el percentatge és de 4,5%.

Segons l'*Informe sobre la situació de las mujeres presas*, realitzat el 2020 per l'Associació Pro Derechos Humanos de Andalucía "la invisibilización de las mujeres en el ámbito penitenciario provoca que se planifique una política penal y penitenciaria desde la ausencia o negación. Se producen situaciones de discriminación e injusticia. Mientras se sancione igual situaciones que no lo son se reproduce una situación de desigualdad real, profunda e intrincada".

Entre les discriminacions que l'informe exposa i les quals desenvoluparem detalladament, destaquem la precarietat dels espais que comporta pitjors condicions de l'allotjament, una major llunyania amb l'entorn familiar i afectiu, l'absència de la classificació de les preses segons les necessitats específiques, els estereotips de gènere en les

activitats realitzades, la vivència de la maternitat en la presó i la violència de gènere.

Aquestes discriminacions vulnereu els drets humans de les preses, sobretot el seu dret a la integritat. Per això, hem incorporat també la comparativa de les situacions discriminatòries que viuen les dones preses amb les Regles de Bangkok.

Les Regles de Bangkok són 70 regles realitzades per l'Assemblea General de les Nacions Unides en 2011 sobre la situació de les dones preses en les presons.

L'objectiu d'aquestes regles és promoure unes polítiques específiques per pal·liar les situacions de discriminació i violència institucional que sofreixen les preses, en qui interseccionen diverses condicions que les vulnereu; dones i preses, però en qui s'adhereixen altres interseccions com l'ètnia, la classe social o altres factors.

ELS ROLS DE GÈNERE I ESTEREOTIPS

El sistema penitenciari, a l'estar construït des de i en el sistema patriarcal, també té restes del seu pensament com els rols de gènere i els estereotips assignats a aquests.

Tal com diu la directora del Grau de Criminologia de la Universitat Francisco de Vitoria, Ester Pascual:

El sistema penitenciario está diseñado por y para hombres, no sólo legalmente, sino arquitectónica y espacialmente. Desde esas claves, se olvidan muchas de las necesidades que tienen las mujeres, que además presentan un comportamiento completamente diferente. No sirve la estructura arquitectónica tal y como está planteada, los programas de tratamiento, los talleres y los destinos muchas veces adolecen de una serie de deficiencias porque no se han planteado desde una perspectiva de género.

Aquest biaix de gènere comporta diferents àrees de la vida de les preses. Els mecanismes de control i de seguretat de la presó estan creats a partir del perfil masculí de pres i deixen de costat a les dones, com també als seus fills i filles, amb qui a vegades han de compartir estança a la presó.

Per altra banda, les ofertes formatives i laborals que es proposen i es realitzen en la presó de dones estan relacionades amb tasques de costura o de neteja que responen a una concepció sexista de les activitats que poden realitzar les dones i que les limiten a l'hora de preparar-se per la reinserció laboral.

S'ha de destacar també el fet que existeixin poques presons per les dones també genera certa discriminació, ja que s'amplia la distància amb el seu entorn familiar i afectiu, fent encara més difícil la seva reinserció en la societat.

Aquest fet contradiu la Regla 4 de les Regles de Bangkok que proclama:

En la medida de lo posible, las reclusas serán enviadas a centros de reclusión cercanos a su hogar o sus centros de rehabilitación social, teniendo presentes sus responsabilidades de cuidado de otras personas, así como sus preferencias y la disponibilidad de programas y servicios apropiados.

L'ESTIGMA SOCIAL

Els estereotips de gènere també influeixen en la imatge que es té d'una persona presa depenent de si aquesta és home o dona. Quan una dona entra en presó ha d'enfrontar-se a una triple condemna; social, personal i penitenciària.

La societat, com també la família de la presa, produeix un major rebuig a les dones que als homes en les mateixes condicions, aquestes reben un tracte més hostil.

Quan una dona comet un delictes trenca amb la seva imatge de bona mare o de bona filla i és ella mateixa la que conviu amb vergonya per això. També la societat la veurà així, per allò quan surti de presó tindrà més difícil trobar treball i ser acollida per la seva pròpia família que un home pres.

El sistema de valors tradicionals castigarà a la dona "enfocado desde el principio en disciplina, domesticidad y moralización, delineándose como un sistema configurado a partir de la necesidad de castigar doblemente a las mujeres infractoras, sea en cuanto criminales, sea por la trasgresión a las normas que regulan la condición femenina." (Informe sobre la situación de las mujeres presas, 2020)

El fet d'estar lluny de la seva família podrà implicar una desintegració familiar que podrà generar una esquerda en la identitat d'aquestes dones, qui han sigut construïdes socialment per la cria dels seus fills. Això les envaeix en un sentiment de culpabilitat que empitjora les condicions en presó, podent tenir conseqüències psicològiques.

PER QUÈ LES EMPRESONA MÉS A ESPANYA QUE A LA RESTA D'EUROPA?

Tot i que Espanya tingui una de les taxes de criminalitat més baixes de la Unió Europea, la seva taxa d'empresonament és més elevada en comparació amb altres països d'Europa. Això respon a diferents factors que seran explicats a continuació.

Segons l'*Informe sobre la situación de las mujeres presas*, "el incremento de la población penitenciaria femenina no se corresponde con una mayor criminalidad de la mujer, sino con una mayor penalización de las conductas, una modificación de criterios de los tribunales sentenciadores o con prioridades en las políticas de orden público".

La criminalitat femenina, tal com relata l'informe, està principalment destinada a aconseguir diners perquè en moltes ocasions elles són les que han assumit el rol proveïdor de la família. La precarització dels treballs, les condicions d'aquests i l'increment de la pobresa comporta aquest tipus de situacions.

Per altra banda, "el limitado recurso a la aplicación de la suspensión de la condena a mujeres (a pesar del carácter menos grave de los delitos cometidos y de las penas impuestas por los mismos)" també propicia que siguin més empresonades. Com també "el reducido uso de las penas alternativas a la pena de prisión como la localización permanente y los trabajos en beneficio de la comunidad" y "el escaso uso de la clasificación en tercer grado" (Informe sobre la situación de las mujeres presas, 2020).

MATERNITAT

Respecte a la maternitat, de les dones preses el 80% d'elles són mares. No solament són les dones qui sofreixen vulneracions en la presó, sinó que els seus fills i filles també. Els infants han de sofrir la

impossibilitat de tenir vincles amb altres familiars, la xarxa relacional primària de l'infant en situació de tancament serà amb la dona, la qual si no aconsegueix arribar al tercer grau quan aquesta tingui 3 anys, serà separat del nen o de la nena.

En el cas que la mare sigui estrangera i no tingui família a Espanya, els seus fills o filles seran separades d'ella concedint la tutela a la comunitat autònoma o a una família d'acollida.

La problemàtica també resideix en el fet que en els mòduls de mares sovint no hi ha una preparació especial per tal que aquest lloc sigui habitat per la infància, no s'ofereix una atenció especialitzada ni durant ni després de l'embaràs. El desenvolupament de l'infant queda limitat perquè la seva mare està empresonada i els seus drets humans són vulnerats.

CONDICIONS

Les condicions en les quals viuen les dones preses són pitjors que les dels homes presos per culpa d'una major precarietat dels espais.

Tal com relata La Vanguardia en un article sobre aquesta qüestió, "habitualmente existe un solo módulo destinado a mujeres y no se separan a las internas por perfiles criminales, edad, adicciones, salud mental o características penitenciarias, lo que sí ocurre con los hombres. Esa falta de separación obliga a las que han cometido un delito leve a convivir con presas que presentan un perfil de peligrosidad o conflictividad grave".

Aquesta situació es posa en contradicció amb la Regla 40 de les Regles de Bangkok que estableix el següent:

Los administradores de las prisiones elaborarán y aplicarán métodos de clasificación centrados en las necesidades propias del género y la situación de las reclusas, a fin de asegurar la planificación y ejecución apropiadas e individualizadas de programas orientados a

su pronta rehabilitación, tratamiento y reinserción social.

VIOLENCIA EN LAS PRESONS

Quant a la violència en les presons patida per les dones preses, volem destacar una dada atterradora, més del 80% de les dones internes en les presons espanyoles han patit algun tipus de violència en les seves vides. Referent a les dades sobre violència dins de les presons no s'han pogut trobar casos concrets o estadístiques sobre aquesta qüestió.

Tot i això, volem destacar que *l'Informe sobre la situación de las mujeres presas* veu necessària una "mayor vigilancia de las violencias machistas en el entorno carcelario y corregir la ausencia en ocasiones de intimidación por la presencia de policías varones en las revisiones médicas -especialmente ginecológicas-".

Aquesta presència masculina s'intenta corregir també en les Regles de Bangkok, concretament en la 11.2., la qual estableix que, si en els reconeixements mèdics es requereix la presència de personal penitenciari, aquest ha de ser femení.

ALTRES INTERSECCIONS

Les dones preses són doblement vulnerades pel sistema per la seva condició de dona i de presa. Però hi ha ocasions en què les que han de viure amb una triple vulneració segons la seva ètnia o origen.

Les dades recollides en l'informe exposen que en el mes d'octubre de 2019 es van registrar 16.574 persones estrangeres recluses, de les quals 1.239 eren dones. Aquestes dades es tradueixen en el fet que el 28% de la població reclusa femenina és estrangera.

Això comporta una sobrerrepresentació en les presons, ja que en la població general representen un 10,49% de les dones, mentre que en la presó són un 28%.

També destaca la dada sobre les dones preses d'ètnia gitana, sent un 25% de la població penitenciària comparat amb l'1,4% de les dones gitanes de la població general.

En el cas de les dones gitanes, es verifica una "triple marginación: por ser mujer, gitana y pobre en la mayoría de los casos, a lo que se añaden una alta hostilidad hacia la comunidad gitana, junto con varios prejuicios, etiquetamiento y criminalización previa".

La Regla 54 de les Regles de Bangkok fa referència al fet que:

Las autoridades penitenciarias reconocerán que las reclusas de diversas tradiciones religiosas y culturales tienen distintas necesidades y pueden afrontar múltiples formas de discriminación que les impidan el acceso a programas y servicios que tengan en cuenta su género y cultura. Por ello, deberán prever programas y servicios amplios en que se atiendan esas necesidades, en consulta con las propias reclusas y con los grupos correspondientes.

QUÈ QUEDA PER FER?

La situació de les dones preses en Espanya ha de canviar per poder garantir una vida digna d'aquestes dones, drets de les quals estan vulnerats pel sistema per diverses qüestions; per la seva condició de dona, per la seva condició de presa i en algunes ocasions per la seva condició de mare, de persona migrada o de persona procedent de determinada ètnia.

En l'estat espanyol s'han dut a terme varis diferents projectes per investigar i pal·liar amb aquesta situació com el *Proyecto de visitas para prevenir la discriminación por razón de género y de orientación*

sexual Separata del informe anual 2020 Mecanismo Nacional de Prevención (2020), del Defensor del Pueblo, el *Programa de acciones para la igualdad entre mujeres y hombres en el ámbito penitenciario* o el *Programa de prevención de violencia de género para las mujeres en Centros Penitenciarios*, de Ser mujer.eS. A Catalunya també, com la *Guia de referents de gènere dels centres penitenciaris de Catalunya La perspectiva de gènere en l'àmbit penitenciari* (2021).

Aquests projectes van en la línia de poder encaminar aquestes situacions, però no són suficients. Han de continuar promovent-se canvis per corregir les discriminacions exposades en aquest article.

Per això, volem destacar el paper de les Regles de Bangkok, un mecanisme internacional que precisament pretén corregir aquestes realitats i específicament la Regla 30, que insta a que en "las instancias superiores de la administración penitenciaria deberán existir el compromiso claro y permanente de prevenir y eliminar la discriminación por razones de género contra el personal femenino" i la Regla 32, la qual estableix que "todos los funcionarios que se ocupen de la administración de los centros de reclusión para mujeres recibirán capacitación sobre las cuestiones de género y la necesidad de eliminar la discriminación y el acoso sexual".

El sistema penitenciari espanyol ha de ser revisat perquè no es vulnerin els drets humans de cap persona i en aquest cas, els de les dones preses.

Paula Aranda Ruiz,
estudiant d'Estudis Socioculturals de Gènere.

Referències:

https://www.elconfidencial.com/espana/2021-03-05/informe-mujer-prisiones-espana_2980288/

<https://www.elmundo.es/andalucia/2020/03/03/5e5e5376fdddf8b908b4615.html>

<https://www.lavanguardia.com/vida/20200303/473952241098/mujeres-presas-en-espana-en-condiciones-mucho-mas-duras-que-los-hombres.html>

<https://www.epe.es/es/igualdad/20220619/prision-discriminacion-mujer-desigualdad-13806265>

<https://noticias.juridicas.com/conocimiento/articulos-doctrinales/4608-derecho-penitenciario-y-mujeres/>

<https://apdha.org/media/Informe-APDHA-situacion-mujer-presa-web.pdf>

<https://www.argentina.gob.ar/noticias/que-son-las-reglas-de-bangkok>

https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ESP_24032015.pdf

Publicat per:

**Asociación para las
Naciones Unidas
en España**
United Nations Association of Spain

Vía Laietana, 51, entlo.3ª. 08003 Barcelona
Tels.: 93 301 39 90 – (31 98) Fax: 93 317 57 68
e-mail: info@anue.org

Amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
**Departament d'Igualtat
i Feminismes**